

35/1987

4

Slovenský národopis

Na obálke: 1. strana: Lenin a Sverdlov pri príležitosti osláv prvého výročia Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie r. 1918 odhaľujú na Kremli pamätnú dosku venovanú Bojovníkom padlým za mier a bratstvo národov.

4. strana: S. Konenkov: Pamätná doska Bojovníkom padlým za mier a bratstvo národov. Nízky reliéf, 1918.

Strana 540: B. Kustodijev: Bolševik, 1920.

Z publikácie M. Germana: Plameny Října, Praha 1980, reprodukovala H. Bakaljarová

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Peter Slavkovský, Viera Urbancová

OBSAH

VENOVANÉ 70. VÝROČIU VEĽKEJ
OKTÓBROVEJ SOCIALISTICKEJ RE-
VOLÚCIE

ŠTÚDIE

- Bromlej, J. V. — Čistov, K. V.:
Veľký október a sovietska etnografia
Drobiževová, L. M.: Všeobecné
a národne špecifické v spôsobe života
sovietskych národov 541
- Guboglo, M. N.: Uplatňovanie le-
ninských zásad jazykovej politiky
KSSZ v súčasnom období 559
- Gurvič, I. S. — Taxami, Č. M.:
Príspevok sovietskych etnografov
k uskutočneniu leninskej národnost-
nej politiky na severe Sovietskeho
zväzu 569
- Pollák, Pavel: Interhelpo — česko-
slovenská časť medzinárodnej robot-
níckej pomoci výstavbe Sovietskeho
zväzu 605
- Gašparíková, Viera — Pollák
Pavel: Interhelpo vo svetle spomienok
Michálek, Ján: Revolučné tradície
v slovenskej ľudovej kultúre a dielo
A. Melicherčíka (K nedožitým sedem-
desiatinám) 621

ROZHLADY

- In memoriam národný umelec Karel
Plicka (Svetozár Švehlák) 643
- K životnému jubileu PhDr. Soni Bur-
lasovej, CSc. (Milan Leščák) 644
- Bohuslav Beneš šedesáťiletý (Dagmar
Klímová) 646
- Volodymyr Hošovskij a moderná etno-
muzikológia (Mikuláš Mušíňka)
1. seminár folkloristů slavistů v Čes-
koslovensku (Bohuslav Beneš) 650
- Problémy folklorizmu a problémy fun-
govania ľudovej hudby v súdobej kul-
túre (Eva Krekovičová) 656
- Výstava „Český a slovenský ľud vo fo-

- tografiách národopiscov“ (Jarmila
Paličková-Pátková) 659

RECENZIE A REFERÁTY

- Němec, I. — Horálek, J. a kol.: Dědictví
řeči (Zuzana Profantová) 661
- Hrozič, J.: Slováci v Bulharsku
(Viera Gašparíková) 662
- Kovačičová-Húsková, Oľga: Piesne
z Brezovej (Ján Michálek) 663

OBSAH 35. ROČNÍKA

СОДЕРЖАНИЕ

ПОСВЯЩЕНО 70-ЛЕТИЮ ВЕЛИКОЙ
ОКТЯБРЬСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕС-
КОЙ РЕВОЛЮЦИИ

СТАТЬИ

- Бромлей, Ю. В. — Чистов, К. В.:
Великий Октябрь и советская этно-
графия 541
- Дробижева, Л. М.: Общее и нацио-
нально особенное в образе жизни со-
ветских народов 559
- Губогло, М. Н.: Воплощение в жизнь
ленинских принципов национальной
языковой политики КПСС на совре-
менном этапе 569
- Гурвич, И. С. — Таксами, Ч. М.:
Вклад советских этнографов в осуще-
ствление ленинской национальной по-
литики на Севере Советского Союза 589
- Поллак, Павел: Интергельпо — че-
хословацкая часть международной
рабочей помощи строению Советско-
го Союза 605
- Гашпарикова, Вера — Поллак,
Павел: Интергельпо во свете воспо-
минаний 621
- Михалек, Ян: Революционные тра-
диции в словацкой народной культуре
и труд А. Мелихерчика (К неиспол-
нившемуся семидесятилетию) 638

В память народного художника Карела Плицку (Светозар Швеглак)	643
К жизненному юбилею Д-ра Сони Бурласовой, к.и.н. (Милан Лешчак)	644
Богуслав Бенеш шестидесятилетним (Дагмар Климова)	646
Володымыр Гошовский и современная этномузыкалогия (Микулаш Мушинка)	650
1-ый семинар фольклористов славистов в Чехословакии (Богуслав Бенеш)	656
Проблемы фольклоризма и проблемы функционирования народной музыки в современной культуре (Эва Крековичова)	658
Выставка «Чешский и словацкий народы в фотографиях этнографов» (Ярмила Паличкова-Паткова)	659

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

СОДЕРЖАНИЕ ЖУРНАЛА ЗА 35-ЫЙ ГОД ИЗДАНИЯ

INHALT

GEWIDMET DEM 70. GEDENKTAG DER GROSSEN SOZIALISTISCHEN OKTOBERREVOLUTION

STUDIEN

Bromlej, J. V. — Čistov, K. V.: Der grosse Oktober und die sowjetische Ethnographie	541
Drobiževa, L. M.: Allgemeines und national-spezifisches in der Lebensart sowjetischer Völker	559
Guboglo, M. N.: Geltendmachung leninistischer Grundsätze der Sprachpolitik der KP UdSSR in der Gegenwart	569
Gurvič, I. S. — Taxami, Č. M.: Beitrag sowjetischer Ethnographen zur Realisierung der leninistischen Nationalpolitik im Norden der UdSSR	589
Pollák, Pavel: Interhelpo — der tschechoslowakische Teil internationaler Arbeiterhilfe beim Aufbau der UdSSR	605
Gašparíková, Viera — Pollák, Pavel: Interhelpo im Lichte der Erinnerungen	621
Michálek, Ján: Revolutionäre Traditionen in der slowakischen Volkskultur und das Werk A. Melicherčíks (Zum nicht erlebten Siebziger)	638

In memoriam Nationalkünstler Karel Plicka (Svetozár Švehlák)	643
Zum Lebensjubiläum PhDr. Soňa Burlasová, CSc. (Milan Leščák)	644
Bohuslav Beneš sechzigjährig (Dagmar Klímová)	646
Volodymyr Hošovskij und die moderne Ethnomusikologie (Mikuláš Mušíňka)	650
1. Seminar der Folkloristen-Slawisten in der Tschechoslowakei (Bohuslav Beneš)	656
Probleme des Folklorismus und Funktionalisierungsprobleme der Volksmusik in der zeitgenössischen Kultur (Eva Krekovičová)	658
Ausstellung „Das tschechische und slowakische Volk in Fotografien der Ethnographen“ (Jarmila Paličková-Pátková)	659

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

INHALT DES 35. JAHRGANGES

CONTENTS

DEVOTED TO THE 70TH ANNIVERSARY OF THE GREAT OCTOBER SOCIALIST REVOLUTION

ARTICLES

Bromley, J. V. — Chistov, K. V.: The Great October and Soviet ethnography	541
Drobizheva, L. M.: General and nationally specific in the way of life of Soviet peoples	559
Gouboglo, M. N.: Realization of Leninist principles of language policy of the Communist Party of the Soviet Union at the contemporary stage	569
Gurvich, I. S. — Taksami, Č. M.: A Contribution of Soviet ethnographers into the realization of the Leninist national policy in the North of the Soviet Union	589
Pollák, Pavel: Interhelpo — the Czechoslovak part of the international worker's help to the construction of the Soviet Union	605
Gašparíková, Viera — Pollák, Pavel: Interhelpo in the light of remembrances	621
Michálek, Ján: The Revolutionary	

Traditions in the Slovak Folk Culture and the work of A. Melicherčík (To the unfulfilled seventies) . . .	638	The 1-st Seminar of Folklorists-Slavists in Czechoslovakia (Bohuslav Beneš)	656
COMMENTARY		The Problems of Folklorism and the problems of the folk music functioning in the present-day culture (Eva Krekovičová)	658
In memoriam of the National Artist Karel Plicka (Svetozár Švehlák)	643	The Exhibition called "Czech and Slovak folk in the photographs of ethnographers" (Jarmila Paličková-Pátková)	659
On the life anniversary of PhDr. Soňa Burlasová, CSc. (Milan Leščák) .	644		
Bohuslav Beneš is sixty years old (Dagmar Klímová)	646	BOOKREVIEWS AND REPORTS	
Volodymyr Hošovskij and the recent ethnomusicology (Mikuláš Mušíka)	650	CONTENTS OF 35 th VOLUME	

INTERHELPO VO SVETLE SPOMIENOK

VIERA GAŠPARÍKOVÁ, Národopisný ústav SAV Bratislava

PAVEL POLLÁK, Bratislava

V súčasnom období sme svedkami toho, ako historiografia najmä pri náčrte nie veľmi vzdialenej minulosti čím ďalej tým viac čerpá z priamych výpovedí pamätníkov, poväčšine prostých ľudí, alebo ich predkov. V marxistickej vede možno považovať tieto východiskové pozície za samozrejmé, lebo korešpondujú s koncepciou, že pravým tvorcom dejín je ľud. Prekvapuje však, že práve tento trend so zreteľom na zdroje štúdia nadobúda pozície v západných krajinách, kde sa kladie dôraz na „orálne dejiny“. Napriek tomu si treba všimnúť, že touto metódou tam pracujú pokrokoví historici, hoci nie celkom jednoznačného marxistického zamerania.

Pri kritickom pohľade na situáciu u nás však zisťujeme, že sa k ústnym „memoárom“ neprihliada v publikovaných prácach historikov v takej šírke, ako by podľa našej mienky bolo žiadúce. Tým viac treba privítať pokusy Pavla Polláka, že sa po vydaní svojej knihy *Internacionálna pomoc československého proletariátu národom SSSR* (Bratislava 1961) rozhodol ešte o určité pokračovanie, keď na Slovensku vyhľadal žijúcich účastníkov niekdajšieho Interhelpa so zápisníkom a ručne zaznamenával ich reminiscencie na to ob-

dobie, ktorého začiatok sa kladie do polovice dvadsiatych rokov nášho storočia. Prišiel k nim, ako sa hovorí, v poslednej chvíli, začiatkom sedemdesiatych rokov — dnes, ako sme sa sami presvedčili, bolo by už neskoro. Tí najlepší informátori už nežijú alebo na nich doľahol vysoký vek s negatívnymi sprievodnými zjavmi, vytvorila sa aj psychická bariéra, nie všetci sú obdarovaní rozprávačským nadaním alebo prevratný vývoj, ktorým prechádza naša spoločnosť, prekryl zážitky z dôb mladosti, atď.

Spomienky, viazané na udalosti širšieho spoločenského dosahu, musíme prirodzene vidieť i v širších dimenziách. Môžu vzbudzovať záujem rôznych spoločenskovedných disciplín, okrem histórie predovšetkým i sociológie, s ktorou úzko komunikujú, sociálnej psychológie a pochopiteľne — a možno na prvom mieste vôbec — národopisu, a najmä slovesnej folkloristiky. Ak Pavel Pollák pristupoval k reminiscenciám účastníkov Interhelpa ako historik, nesnažil sa, prirodzene na rozdiel od folkloristov, o doslovný zápis so všetkými nárečovými tvarmi či väzbami. Forma, alebo ak chceme poetika, zohrávala tu až sekundárnu úlohu. Hlavný bol obsah, de-

jová náplň prejavov. Vzhľadom na to, že zapisoval až po dlhšom čase, vzdialenom i viac desaťročí od pôvodných zážitkov informátorov, všeličo v spektre ich spomienok vybledlo, dostalo inú „tematickú výstavbu“, z dejových článkov vypadol ne jeden motív alebo došlo k jeho posunu, niekdajšia ťarcha života ako by sa bola trochu odľahčila, príbehy sa javili v jasnejších, svetlejších farbách. Toho všetkého si bol autor ako historik vedomý. Vedel totiž, že ľudské dokumenty, ktorými sú spomienky účastníkov Interhelpa, môžu byť historikovi prameňom, ktorý treba kriticky zhodnotiť.

Keď autor pripravoval štúdiu, ktorú dnes uverejňujeme, uvedomoval si, čo predovšetkým spomienky spája: Prostí ľudia z rôznych krajín, medzi nimi i zo Slovenska, odchádzali do rôznych oblastí ZSSR s myšlienkou, aby novému, ťažkosti prekonávajúcemu štátu pomohli. Odchádzali tam, aby v práci hľadali svoje šťastie, a i keď po rokoch spomínali na svoj pobyt ďaleko od vlasti, pobyt neraz vo veľmi ťažkých podmienkach, vždy tento časový úsek považovali za najšťastnejšiu časť svojho života. Zaiste k tomuto pocitu prispievalo vedomie, že vykonali dobrú vec a že vzdialení od domova, na ktorý v úplne odlišnom sociálnom a etnickom kontexte tak často mysleli, naozaj našli svoje šťastie v práci, ktorú doma nemali.

Tento pocit má trvalú, nadčasovú platnosť a jeho stále aktuálny zmysel vystupuje do popredia najmä dnes, keď zostáva vzorom a stáva sa alebo mal by sa stať i súčasťou celkového spôsobu života. Treba si pripomenúť, že takto vystihol túto realitu v myslení ľudí zúčastňujúcich sa aktívne v Interhelpe Peter Jilemnický vo svojej knihe *Kompas v nás* (1937), a to už v názve rozsiahlej záverečnej poviedky *O Interhelpe a o krajanoch, ktorí museli stratiť domov, lebo hľadali šťastie v práci*. A ďalej ešte pripomeňme, že s vďakou

a úctou hľadel na statočné činy Interhelpa už predtým Július Fučík, keď prvú časť svojej knihy *V zemi, kde zíttra již znamená včera* (1935) nie náhodou uviedol dedikáciou: „Soudruhům z komuny Interhelpo a města Frunze v Kirgizské ASSR“.

Umelecká dokumentácia či reportáž P. Jilemnického je prirodzene literárnou štylizáciou, ktorá nevyhnutne podlieha zákonom selekcie a premien, napriek tomu však podáva na jednej strane určité zovšeobecnenie a na druhej strane na konkrétnych faktoch plasticky načrtáva obraz o živote našich krajanov, ktorí i vo veľkom odriekaní pomáhali stavať mladý sovietsky štát. A nielen to. Spomienky zapísané a štylisticky upravené P. Pollákom majú na nejednom mieste svoj náprotivok v pasážach knihy P. Jilemnického.

Najlepším Pollákovým informátorom bol Vojtech Palúch, u Jilemnického dostal iné meno, Peter. V ňom našiel spisovateľ zvlášť milého a dobrého priateľa, ktorý sa stal aj jednou z hlavných postáv poetického stvárnenia o Interhelpe. A keď od neho prišiel jeden z listov, reagoval naň autor *Kompasu v nás* emocionálnym príspevkom *List z Interhelpa* (Pravda, Vianoce 1945, č. 250). Jilemnický mal tu po rokoch možnosť presvedčiť sa o obrovskom pokroku, o ktorý sa pričínili členovia Interhelpa, avšak nechcel sa zastaviť len pri výsledkoch ich neúnavného úsilia: „Chcel som skorej načrtnúť slovami odvahu, životaschopnosť, obetavosť a skutočný idealizmus slovenského človeka, jeho ľudskú krásu a veľkosť, akej je schopný vtedy, keď ide za spoločným a neosobným cieľom.“

Nielen teda menovaná kniha, ale aj *List z Interhelpa* dokonale korešpondujú so spomienkami členov Interhelpa a všetko dohromady tvorí súrodý celok. Pritom jeden informátor dopĺňa druhého, každý má inú profesiu a sústreďuje sa na iné detaily, u jedného viac a u druhého menej sa prejavuje ostrý

pohľad na sociálnu realitu, vždy sa uvádzajú iné súvislosti. Vzniká tak pestrofarebná mozaika, ktorá dáva nahliadnuť do všedných i sviatočných chvíľ života v dočasnom domove a poskytuje tak i cenný materiál k širšiemu národopisnému štúdiu.

Ak vezmeme do úvahy jednak spisovateľovo videnie skutočnosti v sovietskej Kirgizskej republike a jednak osobné reminiscencie, máme pred sebou dve skupiny variantov tej istej témy. Tým v závere nášho úvodu k Pollákovým zápisom prechádzame už výhradne na pole slovesnej folkloristiky. Je síce pravda, že v oboch prípadoch máme do činenia s nefolkloornymi variantami, ale napriek tomu s variantami — a to uvádzame len tento jediný príklad — ktoré folkloristické bádanie nemôže obchádzať. Ostáva teda len dodať, aký je vzťah autorových štylizovaných zápisov k zdrojom, z ktorých vychádza slovesno-folkloristické štúdium. I keď sa snažíme čo najviac narábať s úplne presnými, autentickými zápsmi, napriek tomu majú záznamy P. Polláka nemalý význam i pre nás. Nemôžeme síce na ich základe sledovať „poetiku“ spomienok na obdobie Interhelpa, ale závažné je, že zapisovateľ upravoval svoje „terén-

ne zápisy“ iba formálne, že ich len „prepisoval“ do literárnej podoby a že obsahovú stránku nechával nedotknutú (nanajvýš pri veľmi rozsiahlom rozprávaní vynechával niektoré nepodstatné dejové články). Majú teda jeho záznamy i cenu dokumentu, ktorý nemôžeme nechať bez povšimnutia. Dajú sa z hľadiska druhového (žánrového) priradiť k memorátom (rozprávaniam zo života, spomienkovým rozprávaniam), na ktoré sa práve súčasná folkloristika u nás i v zahraničí sústreďuje viac než kedykoľvek predtým.

O hodnote spomienok na Interhelpo netreba ani na chvíľu pochybovať. Avšak precenili by sme dôležitosť nášho folkloristického štúdia, keby sme tvrdili, že majú význam najmä pre náš vedný odbor. Tak isto by bolo nesprávne, keby sme akcent dôležitosti presúvali na iné vedné disciplíny. Použili sme spojenie „ľudský dokument“. Naozaj máme do činenia s ľudskými dokumentami veľmi pôsobivými, ktoré navyše sú v širšej verejnosti celkom neznáme. Bolo by si treba želať, aby neostalo len pri uverejnení týchto niekoľkých ukážok, ale aby v čo najkratšom čase došlo k ich zverejneniu v širšom rozsahu, v samostatnej publikácii.

SPOMIENKY ÚČASTNÍKOV INTERHELPA

1.

Učil som sa za stolára a modelára v Podbrezovej v štátnych železiarňach. Po vyučení som nemohol dostať výučný list. Vzal som si preto na rok dovolenku a doučil som sa v Ružomberku. Po vyučení ma však už nazad do práce v Podbrezovej nezobrali. Povedali: „Načo vás budeme brať, keď máte narukovať“. Na vojnu do Nitry už išlo so mnou hlásenie zo žandárskej stanice, pretože v roku 1923 som vstúpil do komunistickej strany. Bol som šikanovaný, dostával častejšie služby a pred voľbami ma preložili k inému útvaru. Na vojne sme mali svoju bunku, takú

malú internacionálnu — Slováci, Česi, Maďari, Nemci a Ukrajinci z vtedajšej Podkarpatskej Rusi. Pred odchodom do civilu dostala väčšina z nás politické tresty, ja som si odsedel dva mesiace v Banskej Bystrici a súdruh Jozef Holub z Vápeného Podola deväť mesiacov ťažkého väzenia v pevnosti Komárno. Ostatní dostali po jednom mesiaci.

Potom som už nemohol dostať žiadnu prácu. Otca predčasne prepustili do penzie, pretože hute Magurka neďaleko Chabenca, kde pracoval, boli zatvorené. Brat tiež hľadal prácu, jeho zase prepustili z papierní v Ružomberku. Tak po celú zimu 1925—1926 žila naša šesťčlenná ro-

dina z otcovho dôchodku, ktorý činil 280 Kčs mesačne.

Keď bol brat v Ružomberku v Robotníckom dome, dozvedel sa, že sa organizuje druhý transport družstva Interhelpo do ZSSR.

Tak sme sa radili a rozhodli, že i my pôjdeme — súdruh Miartuš, my dvaja s bratom, súdruh Bulla z Donoval a Vincenc Tišliar z Kališťa, ktoré fašisti potom za Slovenského národného povstania úplne vypálili. Otec bol už starší človek, tak by bol radšej videl, aby sme išli do Ameriky alebo do Kanady, to bolo u nás na Slovensku vtedy zvykom. Nebolo ľahké ho presvedčiť. Pomohol nám taký prípad, že akýsi Longauer odišiel do Argentíny, mal 8000 Kčs, ale za štyri mesiace už písal a prosil o peniaze, aby sa mohol vrátiť späť. A tak otec nakoniec súhlasil a dal nám dokonca i dajaké peniaze. Ale na podiely to nestačilo, a preto si musel ešte 6000 Kčs pre nás vypožičať. Tak sme nakoniec peniaze zohnali a mohli odísť s druhým transportom. Hoblice a ďalšie stolárske náradie som si zobral so sebou.

V Žiline pred odjazdom sme sedeli vo vagóne a naraz niekto volá: „Chlapci, máte tam miesto?“. Pozrel som sa z okna, kto to je. Bol to súdruh Peter Jilemnický. Poznal som ho už zo stretnutia v Ružomberku. Povedal som vtedy: „Poď, miesto sa nájde.“ Súdruh Jilemnický mal gitaru, prisadol si k nám a cestovalo sa nám veselšie.

To viete, lúčili sme sa ťažko. Doma zostal otec a tri sestry. Mamka nám zomrela v r. 1922, namiesto nej nad nami plakala babička.

Po ceste sme sa museli starať aj o súdruhov, ktorí s nami išli, ako sa vraví načierno, pretože nemali pasy, ako napr. súdruh Miartuš alebo Páleník z Ružomberka.

Keď sme boli za Orenburgom, upozornili nás, aby sme postavili hliadky na vagónoch, kde boli stroje, pretože tam, v Strednej Ázii, sú ešte kontrarevolucionári. Tak sme mali službu so súdruhom Jilemnickým. Zastavili sme sa na stanici za Aralským morom hneď ráno, práve keď začalo svať. Pri stanici táborili kočovníci v jurtách. Videli sme to prvý raz. Vždy táborili pri vode, bez vody sa nedá

žiť. Z jednej jurty vyšla hospodynka, umyla sa pri vode, ukláňala sa východu slnka a zrejme sa po ich spôsobe modlila. Dačo takého sme ešte v živote nevideli. Súdruh Jilemnický si hneď svoje zážitky a pozorovania zapisoval. Dokonca nás jeden súdruh odfotil. Na fotografii sme s Jilemnickým s vagónmi so strojmi do textilky, veľký sud na pranie vlny a tri jurty.

Už po ceste bolo dosť teplo, ale vo Frunze to bolo pre nás spočiatku opravdu neznesiteľné. Ťažká bola i otázka bývania. Mohli sme sa ubytovať v Duganovke; to bola časť Frunze práve na tej strane, kde sa stavalo Interhelpo. Ale my sme chceli bývať medzi svojimi v Interhelpe. V blízkosti tehelne zostali po predchádzajúcich tehlároch — možno to boli Nemci — zemľanky. Radšej sme sa tiesnili v zemľanke, ale boli sme spolu. Blízko bola kuchyňa, tam sme sa stravovali.

A každý už začal pracovať. Ja ako stolár, brat ako zámočník, krajčíri šli k svojmu remeslu, Jilemnický sa pripravoval, že bude učiteľ. Iba textiláci zatiaľ stáli, museli pomáhať murárom stavať textilkú, svoju budúcu dielňu. Keď sme prišli do Interhelpa, dostávali všetci rovnakú odmenu: slobodní dostali 24 kopejok, ženatí 26 kopejok, s jedným dieťaťom 28, s dvomi 30 kopejok. Čoskoro sa zistilo, že pri takomto rovnostárskom spôsobe odmeňovania nebola dostatočná zainteresovanosť pre prácu. Predstavenstvo družstva i výbor straníckej organizácie o tom dosť premýšľali, súdruhovia sa radili na mestskom výbore strany, kde bol tajomníkom súdruh Černyšev. Tí nám vždy pomáhali ako len mohli, rovnako ako súdruh Šubrikov, oblastný tajomník, na ktorého do smrti nezabudnem. Boli to skutoční internacionalisti.

Výsledkom všetkých porád bolo, že sa prešlo na úkolové práce. Potom sa ukázalo, čo kto vie. Zarobil som 80 až 90 rubľov mesačne. Krava stála napríklad 50 rubľov, takže to boli už pekné peniaze. Ale keď družstvo zo začiatku alebo i neskôršie nemalo peniaze, nevyplácalo sa a zárobok sa písal na konto.

Keď sme prišli, tak prvou úlohou bolo vyrobiť celé zariadenie pre lekárňu vo Frunze. Potom nábytok do škôl, do ne-

mocník a do kancelárií, hlavne stoličky a skrine, ale tiež postele a ďalší nábytok pre domácnosť. Vedúcim stolárskej dielne bol súdruh Kopeček — Čech, potom ju viedli iní súdruhovia, najdlhšie s. Kováčik — Slovák.

Niekoľko týždňov po príchode stretlo môjho brata nešťastie. Dostal tropickú maláriu a k tomu ešte týfus. Stratil vedomie, a preto sme ho zaviezli do nemocnice. Na tretiu noc zomrel. To bolo pre mňa kruté obdobie. Keby sa to stalo doma, boli by tam súrodenci a rodina. Ale tu, ďaleko od domova to bolo strašné. Brat mal veľké plány, veľmi dobre sa učil, ale doma nebolo možné študovať. Mal taký sen, dostať sa na Ural a tam študovať na strednej škole... Súdruhovia i v ťažkých dobách pomáhali, ako len vedeli.

Neskoršie sme sa zo zemľanky presťahovali do bytu. My slobodní sme bývali vždy po piatich v jednej miestnosti. Keď som sa oženil s komsomolkou Elenou Pálinskášovou, dostala žena silnú maláriu. Veľmi ju to trápilo. Lekár, Ukrajinec, nám doporučoval zmeniť klimatické podmienky, vraj iba to pomôže. Mal som známeho, ktorý pracoval na severnom Urale. Tak sme sa za ním vydali a pobudli tam štyri mesiace. Manželka čakala dieťa a mala veľké obavy. Preto chcela ísť k matke do Frunze. Vo Frunze sme žili ešte veľa rokov, ale manželka viackrát maláriu nedostala. Bola medzi tými šťastnými, ktorým zmena prostredia trvale pomohla.

Cestou do Kirgizska som Petra Jilemnického informoval o mojom dopisovaní do *Pravdy chudoby*, čo bola prvá vec, ktorá nás zbližila. Dostali sme sa spriatelili. Neskoršie, keď odišiel na čiernomorské pobrežie, sme si dopisovali. Mal veľa práce aj iných starostí. A ja som tiež veľa času na písanie nemal. Koľkokrát som v písaní zanedbával aj otca, ktorý mi to neraz vytýkal. V roku 1930 k nám prišiel Peter Jilemnický na návštevu. Poslal telegram, že príde, ale ja som ho nedostal včas. Bol večer a išli sme spať a zrazu zaštekala pes. Pred oknom sa objavil vedúci klubu a volal: „Tovaryš Palúch, idi, gosti prijechali!“ Pýtam sa: „Akí hostia, kto?“ A súdruh Jilemnický sa ozýva: „To som ja, Vojtech!“ Mal som veľkú radosť.

Peter u nás pobudol dva týždne. To už sme bývali v novom byte, kde sme mali dve miestnosti, ale bol ešte stále nedostatok bytov, preto mi dali do kuchyne podnájomníka, lebo sme boli doma len traja: my dvaja s manželkou a malý synček. Na návštevu sme neboli pripravení, ale snažili sme sa milým hosťom čo najviac vyhovieť.

Vzal som si celý týždeň dovolenky, aby som sa mohol Petrovi čo najviac venovať. Chodili sme po meste, stretávali sa s mládežou, boli sme v kirgizskej škole. V Interhelpe mal prednášku o situácii v Československu, a niekoľkokrát vystupoval na aktíve. Tých štrnásť dní ubehlo ako voda.

Peter Jilemnický sa u nás v Interhelpe cítil dobre. Keď som ho vyprevádzal, prosil som ho, aby zašiel do môjho domova v Donovaloch a navštívil môjho otca. Moje želanie naozaj splnil. Dočítate sa o tom v knihe *Dva roky v Sovietskom zväze*. Tam píše o tom, ako ho naši prijali, ako otcovo oko zaslzilo a pekne popisuje celé prostredie. Dopisovali sme si až do vojny, niekedy do roku 1939 alebo 1940. Sem-tam žiadal dajaké ruské knihy, tak som mu ich do Československa posielal. On mi posielal zase svoje knihy, ktoré vydal. Dostal som od neho *Kus cukru* i *Pole neorané*. Bol to pekný zážitok, keď som tie knihy dostal. Po vojne som mu len tak náhodou napísal do Bratislavy. Jeho adresu som nemal, ale list Peter Jilemnický dostal. Napísal o tom mojom dopise z Interhelpa článok do novín, vyšlo to i v knižke *Dva roky v Sovietskom zväze*. Mal z toho veľkú radosť. List som posielal 29. septembra a on ho dostal 12. decembra 1945. Posledný list od neho som dostal dajaké tri týždne pred tým, ako zomrel. To už bol kultúrnym atašé v Moskve. Písal, že by sa rád v auguste pozrel do Frunze. Toľko sme sa tešili, že nás priateľ po rokoch znova navštívi, že nám veľa povie o novom Československu. Potom naraz priniesol syn susedky noviny, myslím Komsomolskú pravdu, a tam bola smutná správa, že Peter Jilemnický náhle zomrel. Dostal infarkt ako následok niekoľko ťažkých rokov nútených prác za vojny v Nemecku.

Kultúrny život v Interhelpe bol spočiatku obmedzený tým, že sme nemali kultúrny stánok. Do kina bolo päť kilometrov pešo, tam i späť. Tak sa nám často ani nechcelo. Pravda, veľa času sme ani nemali. Bolo stranické školenie, krúžky ruského jazyka, ale počas svojich možností sme si robili večierky s našimi hudobníkmi. Keď sa potom do mesta presťahovali obuvníci, urobili sme si provizórny klub z ich dielne. Tam sa hralo i divadlo. Hrali sme slovenskú hru *Kubo*, režiroval ju Edo Peringer a ja som hral richtára. Dobré nám to dopadlo. Túto hru sme hrali po slovensky. Neskoršie sa hrali české a maďarské. Museli sme uspokojiť všetky národnosti. Potom sa trikrát do týždňa hrali filmy a zasa bolo kam ísť. Vybudovali sme rádiouzol, v každom dome bol prijímač.

Ale klub nám predsa len nevyhovoval. V roku 1929 stranická bunka v správe družstva prišla s návrhom postaviť brigádnický klub s miestami pre 800 ľudí. Predložili to členskej schôdzi a tá návrh schválila. Začala výstavba klubu: textiláci a koželuzi kopali základy, murári stavali a tesali, stolári, zámočníci, elektrikári — všetci mimo pracovnú dobu pomáhali, i ženy z domácnosti. Klub sa mal otvoriť k výročiu Októbrovej revolúcie v roku 1930. Potom sme robili i v noci, ani sme hodiny nerátali. Nakoniec sa vyrábali sklápacie stoličky. Poslednú noc pred otvorením sme tam boli skoro až do rána.

V *Klube parížskych komunardov* sme mali i peknú knihovňu, pre ňu sme pristavili zvláštnu miestnosť. Knihovničkou bola súdružka Varmužová. Kníh bolo veľa, aspoň 500. Boli rôzne knihy; niektorí členovia, keď odchádzali, nechali tam knihy, alebo iní zasa svoje knihy venovali knižnici, aby ich mohli čítať i ostatní. Ja som odovzdal do knižnice i Jilemnického knihy, ktoré mi poslal, takže ani jednu som po vojne nedoviezol naspäť do Československa.

Pri klube bol park, kde bola postavená šesťnásťhranná besiedka. Hore hrala naša hudba, ktorú viedol František Bedřich. Potom sme mali istý čas i plateného kapelníka, bol to dajaký Hády, veľmi dobrý hudobník i kapelník. Keď sme v klube

premietali nemé filmy, sprevádzal ich na klavíri jeden Rakúšan, zajatec z 1. svetovej vojny, bol učiteľom hudby a jeho žena Chiba bola z Ruska.

Bolo tam príjemne. V lete každý večer hrala hudba a chodili k nám vždy navečer až z mesta päť až šesť kilometrov pozrieť sa na nás, posediať si. Niektorí zašli i k nám do dielni. Mali sme pekný park okolo klubu — dnes je to *Fučíkov park*, ale tiež krásne sady okolo domov. Vzniklo súťaženie, každý sa snažil mať záhradku čo najkrajšiu. Vyberali sa stromy, upravovali záhonky za nimi. Veľakrát prišli súdruhovia z mesta Frunze, prechádzali sa po našich uliciach a obdivovali tú krásu, zvlášť na jar, keď kvitli ovocné stromy. Dobrým odborníkom na tieto veci bol súdruh Ondráček, Brňák. Záhradky neboli len na pohľad, ale i pre úžitok. Mali sme svoje ovocie a svoju zeleninu. Dalo to prácu, boli ťažkosti s vodou, pretože všetko sa muselo polievať. Ale keď prišla voda z hôr, keď skutočne prišiel dážď, potom sme nemohli ísť do záhrady jeden, dva dni, aby sme sa nepreborili, lebo to všetko bolo nasiaknuté vodou. Ale bola potom i nádherná úroda, zelenina, ovocie, všetko.

Niektorí z nás sa tejto klíme prispôbili rýchlejšie, ľahšie ju znášali, iní ťažšie. Boli medzi nami niektorí, ktorí sa dožili krásneho veku. Súdruh Nezval mal 84 rokov. Liščák mal 83 rokov, Štuller 84, Retlich 85, Cajzel 84, starší Cejpek vyše 80 rokov. Na druhej strane boli prípady, že zomreli mladí. Môj brat mal 24 rokov, Kyzman Matej z Podkarpatskej Rusi od Užhorodu, taký silný chlap, zomrel sotva 30-ročný, Šlauko zomrel asi 32-ročný.

Kirgizskí ľudia boli veľmi pohostinní. Keď sme tam prišli, mali ešte zvyk jedávať rukami, prstami. Ich národné jedlo sa nazývalo „bežbarmak“, bež — to je päť a barmak sú prsty — teda päť prstov. Keď sa hodí baran do kotla a mäso sa uvarí, toto oberú, odkostia, potom navaria slíže a mäso so slížami zmiešajú. Takto sa jedlo je a zapíja sa polievkou z „pijal“ — malých hlbokých misiek bez ušíek. Z takýchto misiek pijú v Strednej Ázii čaj — Kirgizi i Uzbeci.

Ruskí súdruhovia nás dopredu upozornili, aby sme po jedle neodchádzali, že by

sme tým našich hostiteľov veľmi urazili. A tiež aby sme nikdy neodmietali pohostenie, aj to by bolo pre nich veľké poníženie a urážka. Keď som sa učil variť — varil som si sám — bol som zvyknutý na všeličo. Niektorí súdruhovia boli hákľivejší. Museli sa premôcť, aby neodchádzali. Kirgizi nás napájali i kumysom. Vždy som ho porovnával so slovenskou žinčicou. Ibaže kumys je z kobylietieho mlieka a žinčica z ovčieho. Kumys tiež rýchlo skysne a pritom alkoholizuje, kým žinčica nie. Keď kumysu vypijete viacej, zatočí sa vám hlava, u žinčice nikdy.

V r. 1932 sme boli veľmi prekvapení, keď nám z mestského výboru strany zavolali, že príde k nám minister zásobovania, vtedy ešte ľudový komisár súdruh Mikojan z Moskvy. Bol v Kirgizsku, chcel vtedy navštíviť i Interhelpo. Priviezli ho autom. Áut bolo vtedy ešte málo, ale oblasť komitét auto ešte mal. Vystúpil človek vo vojenskom plášti, veľmi pohyblivý, hovoril rusky s arménskym prízvukom.

„No, súdruhovia, ukážte mi, ako pracujete“.

Išli sme mu ukázať stolársku dielňu, tá bola najbližšie. Robili sme tam práve jednoduché stoly pre kancelárie, ale mali len dva šuplíky. Veľmi sa mu to nepáčilo, mal kritické poznámky, že je to zastaralé a povedal, že treba budovať moderné mechanizované závody. Vysvetľovali sme mu, že to dobre vieme, že plánujeme výstavbu novej nábytkárskej dielne, ale zatiaľ musíme pracovať po starom.

Pozvali sme súdruha ministra, aby sa pozrel k nám, ako bývame. Súdruh Tomšík vtedy býval hneď za stolárskou dielňou. Hodilo sa to, práve mali zabíjačku. Súdruh Tomšík bol v zástere, krájal mäso, varil ryžu do jaterníc, vôňa to bola už z diaľky náramná. Tiež súdruh Mikojan veselo hovorí:

„Á, tu máme zabíjačku“.

Pohovoril si s nami, ako žijeme, ako sa máme. Súdruh Tomšík vykladal, že sú spokojní.

„Máme sa dobre i mäsa máme dosť.“

Chvilku sme rozprávali a potom sa súdruh Mikojan zdvíhal. Chceli sme mu ukázať ešte klub, i ja som sa chcel pochváliť ako bývam. Ale on pobudol iba

krátko. Zašli sme ešte do kancelárie, ale potom sa už ponáhľal, že vraj sa pozrie dôkladnejšie, až príde nabudúce.

Pýtal sa, aké máme ťažkosti. Hovorili sme mu o našich starostiach s vlnou. Bola kolektivizácia, bohatí roľníci vybíjali dobytok, a tiež mnohí ďalší sa dali k tomu strhnúť, takže dobytká i oviec značne ubudlo. Preto mala textilka nedostatok vlny. Sľúbil, že to v Moskve zariadi.

Čakali sme mesiac a nič sa nerobilo. Mal som na starosti zásobovanie v textilke, vedenie družstva ma vtedy poslalo zariadiť túto záležitosť v Moskve, pretože na kirgizskom centre pre zásobovanie nám povedali:

„Dáme vám vlnu, ak dostaneme príkaz z Moskvy.“

Odišiel som preto do Moskvy.

Riaditeľ štátnej organizácie pre zásobovanie vlnou tam nebol a u námestníka som nepochodil. Ťažkosti so zásobovaním s vlnou boli všeobecné a prvoradé bolo zásobovanie štátnych podnikov. My, ako výrobné družstvo, sme boli až na druhom mieste. Druhý deň som sekretárke súdruha Mikojana vysvetlil, že ho musím navštíviť.

„Škoda“, povedala, „súdruh Mikojan je zaneprázdnený.“

„No dobre, ale ja sa k nemu musím dostať, keď som pricestoval z Kirgizska, z takej diaľky.“

Bol som už veľmi nervózny. Zatiaľ som nič nevybavil a doma vo Frunze hrozilo, že budeme musieť textilku zastaviť. Súdruh Mikojan asi počul naše dohadovanie, otvoril dvere a opýtal sa:

„Čo sa robí?“

Sekretárka vysvetľovala:

„Tu súdruh prišiel z Kirgizska a chce s vami hovoriť.“

Mikojan k tomu povedal:

„Dobre, budem skoro hotový, tak potom za mnou prídite.“

Čakal som asi desať minút.

Osobne si ma už nepamätal, ale keď som mu vyložil, že som z Interhelpa, hneď sa opýtal:

„Tak dostali ste vlnu?“

Keď počul, že nie, pýtal sa ďalej, či som bol v tej organizácii pre zásobovanie vlnou a keď sa dozvedel, že ma odbili, povedal:

„Dobre, pôjdete tam ešte raz a zajtra mi prídete povedať, ako to dopadlo.“

Pýtal sa, ako sa máme, aké máme ďalšie starosti. O všetkom som mu referoval. Keď som videl, že sa súdruh Mikojan o naše veci naozaj zaujíma, osmelil som sa a vyklopil som ešte našu druhú ťažkosť. Hovorím:

„Súdruh Mikojan, ja sa nemôžem do Interhelpa vrátiť. Bojím sa našich žien, čo by so mnou urobili, ak sa vrátim a nevybavím to.“

Veľmi som ho ich menom prosil, aby sme mohli dostať látku na povlaky. Povlaky, ktoré sme si priviezli z Československa, už boli schátralé a nové sa nedali kúpiť. Vysvetlil som mu, že je to naša tradícia a že ženy v tejto veci nie je vôbec možné presvedčiť. Aj pre takúto maličkosť prejavil minister Mikojan pochopenie a prisľúbil, že to zariadi.

Druhý deň som šiel do vládnej organizácie pre zásobovanie vlnou. Riaditeľ ma prijal vľúdne a hneď mi ukázal opis telegramu, ktorým dal príkaz svojej organizácii v Kirgizsku, aby nám vydali desať ton vlny. A tiež naše ženy dostali povlaky. Boli nám pridelené prostredníctvom družstevnej obchodnej organizácie a mohli sme si ich potom kúpiť v tzv. CDK — ústrednom robotníckom družstve, ktoré nás zásobovalo potravinami a látkami.

Posledné roky pred vojnou vo Frunze sa nedajú porovnať so začiatkami Interhelpa, s tým, ako sme žili v rokoch 1926—1928. V roku 1939 sme pracovali denne iba sedem hodín a každý šiesty deň bolo voľno. Už sme pomaly zabúdali, že je piatok, sobota alebo pondelok. Dôležité bolo, ktoré dni v mesiaci sú voľné. Povedzme 6., 12., 18 a 24., 30. K tomu bola ešte predĺžená dovolenka. Najprv na tri, potom už i na štyri týždne. Potravín, odevov i obuvi bolo dostatok. Skrátka, žili sme bez starostí, ktoré boli v začiatkoch Interhelpa alebo kolektivizácie. Žilo sa radosne, park bol každý večer plný mládeže. Večer a vo voľných dňoch sa hrali kolky, chodilo sa na lov. Brigádnicky bolo vybudované nové veľké kúpalisko.

Pred vojnou, koncom roku 1940 sa znova prešlo na osemhodinový pracovný čas. To bolo hospodársky značne významné. Keď sa prechádzalo na sedemhodinový

pracovný čas, bolo podmienkou splniť osemhodinovú normu za sedem hodín. Avšak teraz sa pridávala hodina práce a o to bol zvýšený úkol.

Keď prišla vojna, v textilke, kde som pracoval ako vedúci zásobovania, sme boli pripravení. Hneď na tretí deň sme prešli na výrobu súkna na vojenské plášte. Každý meter musel mať kilo váhy. Muselo to byť dobré súkno, aby vojakov hrialo. Najskôr nám náklady prevážalo povoznícke družstvo, kde mali asi 500 koní. Ale potom i im všetky lepšie kone zobrali pre armádu, ostalo najhorších asi 170 koní. Ale i tými potom disponovala kirgizská vláda. Veď bolo potrebné uvádzať do prevádzky podniky, ktoré boli do Frunze evakuované odinakiaľ. Zo začiatku nám pomohla armáda. V Dunganovciach sa formoval útvar, mali vozy i kone pripravené pre front i vycvičených vojakov. Dali štyri vozy s koňmi a ku každému dvoch vojakov. Urobili veľký kus práce a v počiatočných zmätkoch nám pomohli z najhoršieho.

Potom sme si už museli pomôcť sami. Chlapcov ostalo v textilke málo, iba na kľúčových miestach, a to tí, ktorí boli vyreklamovaní. Pre nich bolo hlavné plniť plán, veď sa pracovalo pre front. Večer brigáda, nakladať chodil kto mohol, ja, skladník, niekedy i riaditeľ — išli sme s vozom a nakladali. Balíky vlny a bavlny boli riadne ťažké, sprešované, obtiahnuté plachtovinou; bavlna vážila 116 kilogramov, vlna 110 až 113 kilogramov. To tiež nemohol ťahať každý, hlavne ženy nie.

Neskoršie nám predsa len nejakých pracovníkov dali, veď sme boli tiež vojenský závod, ktorý vyrábala súkno jedine pre vojsko. Boli to však pracovníci starší a ženy alebo vojnoví invalidi.

Vojna, to boli ťažké roky, roky veľkého utrpenia aj tam v Strednej Ázii, v ďalekom zázemí. Najviac však trpeli ľudia, ktorí boli k nám evakuovaní z okupovaných oblastí, tí na tom boli horšie ako my. My sme predsa mali záhradku, trošku zeleniny, mohli sme si prílepšiť chudobné vojenské prídely. Nevieť ani povedať, koľko ľudí bolo za vojny vo Frunze, nepoznal som ani všetky závody, ktoré tam boli evakuované počas vojny.

Sovietske Kirgizsko, a tým aj celý So-

vietsky zväz, sa nám, interhelpovcom, stali novou vlasťou. Tam sme zapustili korene, tam vo Frunze po nás zostala trvalá pamiatka. A nielen výsledky našej práce a našej šikovnosti, ale tiež našej kultúry, ktorú sme so sebou priviezli zo starej vlasti. Keď som bol v roku 1948 na liečení v meste Džalabáde na juhu Kirgizska, jeden večer k nám prišiel súbor z druhej oblasti mesta Oši, ktoré je vzdialené od Džalabádu tridsať-štyridsať kilometrov. Bola to kultúrna úderka, žiaci pedagogickej školy. Spievali piesne uzbecké, kirgizské, ruské, ukrajinské a zrazu začali spievať i našu: „Tancuj, tancuj, vykrúcaj, vykrúcaj“ a ešte druhú pieseň: „Prídi ty, šuhajko, ráno k nám...“ Neviete si predstaviť, akým akcentom tí Uzbeki spievali, ale o to vôbec nešlo. Počuť slovenské piesne osemtisíc kilometrov od vlasti, vlastne už pri Pamíre... Ja som bol tak dojatý, že som sa nehanbil za slzy, ktoré sa mi tisli do očí.

Vojtech Palúch

Narodený 17. 9. 1903 v Donovaloch, okres Banská Bystrica. Pobyť v Interhelpe v rokoch 1926—1951. Pracoval ako drevomodelár, technický vedúci nábytkárskej dielne, vedúci zásobovania a odbytu. Zomrel v r. 1979.

2.

Môj otec Ondrej Pálinkáš sa dostal za prvej svetovej vojny v Rusku do zajatia. V Rusku bol tri roky a zúčastnil sa Veľkej októbrovej revolúcie v Astracháni. Po vojne sa vrátil do Maďarska a bol tam aktívnym účastníkom robotníckej revolúcie. Keď bola revolúcia potlačená hortyovskými bandami, utiekli rodičia do Československa. Utekali len v tom, čo mali na sebe, všetko ostatné tam museli nechať.

Otec bol dobrý zámočník, dokázal opraviť hodinky, šijací stroj, kadečo. Po dlhom zháňaní sa uchytil ako mazač strojov v elektrárni v Handlovej, potom zasa začal politicky pracovať a nakoniec ho znova vyhodili z práce. Bol bez práce celé tri roky.

Bývali sme v baníckych domoch a keď otca prepustili, tak dostal výpoveď z bytu. Nemali sme kam ísť. Potom na nás poslali aj žandárov, aby nás násilím vysťahovali, už bol pre naše veci aj prichystaný vagón. Ale moja matka bola energická žena, nebála sa ani žandárov. Zobrala sekeru a hrozila, že tomu, kto začne vynášať z bytu nábytok, rozsekne hlavu. „Nemám iný byt a až nás pustíte do Ruska, tak vám byt uvoľníme“, povedala. Tak to aj dopadlo. Pokiaľ sme neodišli do Sovietskeho zväzu, byt sme neuvoľnili.

Odcestovali sme prvým transportom v roku 1925. Mala som vtedy pätnásť rokov. Prvá moja práca bola v záhrade. Mládež zbierala kamene, aby sme mali čo najskôr upravenú záhradu pred kuchyňou a mohli mať vlastnú zeleninu.

Potom sme robili tehly na stavbu dielní a obytných domov. Ráno o štvrtej bol budíček. Chodili sme peši na miesto vzdialené asi štyri kilometre od tábora, a po desaťhodinovej práci sme sa chodili kúpať a tiež na výlety.

Svojpomocou sa vybudovali i domky, ale tie boli prvú zimu zatiaľ bez striech, bez okien a bez dverí, pretože stolárske dielne ešte nepracovali. Do domkov sme sa nasťahovali za pol roka po príchode v októbri 1925, na oknách sme mali deky, na dverách rohožky. Neskoršie sme naše domky zdokonaľovali a zvrchu i zo strán ich omietli. Ešte že zima nebola tak tuhá a dalo sa to vydržať.

Väčšina malých detí do troch rokov, ktoré pricestovali s prvým transportom z Československa, v Interhelpe v prvom roku zomrela. Môj brat to prežil. Snáď preto, že sa tam už narodil. Vtedy sme netušili, že ani nie za dvadsať rokov zahynie pri ťažkých bojoch o Ostravu. Bolo to 17. 4. 1945 pri obci Bolatice. Bojoval ako tankista a v tanku zhorel. Leží pochovaný v spoločnom hrobe, kde je dohromady dvadsaťdva tankistov.

Moja matka bola kuchárka a varila v družstevnej kuchyni. Stravovanie bolo spoločné, ale boli s tým i veľké potiaže. Boli tam Česi, Maďari, Slováci, a každý chcel jesť po svojom, ako bol zvyknutý z domova. Často sa o tom hovorilo na schôdzach. Nakoniec predstavenstvo roz-

hodlo, že jeden deň budú variť Maďarky, druhý deň Česky, tretí deň Slovenky, aby boli všetci spokojní. Varilo sa veľmi dobre. Každý deň sa zabíjalo, takže mäso bolo dosť. Peniaze sme však za prácu nedostávali, nebolo z čoho platiť. Až v polovici roku 1926 bola prvá výplata.

Muselo sa to bez peňazí dajako vydržať. Boli sme na to pripravení, preto sme si zobrali veľa vecí z domova. Keď sme po niečom veľmi túžili, predali sme nejakú maličkosť a za to sme si tú vec kúpili. Napríklad dyne alebo melóny, to všetko bolo veľmi lacné. Za päť — desať kopejok sme si mohli kúpiť veľkú červenú dyňu. Pamätám sa, že raz som v meste zoskakovala z auta a vo vrecku som mala desať kopejok. Vypadli mi do prachu. Dlhú som ich hľadala, ale bezvýsledne. Bola som z toho veľmi nešťastná pri predstave, čo som si za to všetko mohla kúpiť...

Keď porovnávam, ako naša rodina žila na Slovensku v dobe, keď bol otecko bez práce, s tým, ako sme žili v Kirgizsku, musím priznať, že to v Pišpeku bolo oveľa lepšie. Na Slovensku sme často nemali ani chlieb. Neraz sme mali na večeru tri, štyri zemiaky a kúsok cibule. Ale v Kirgizsku som dostala mäso, klobásky, maslo, pretože jedlo nebolo v družstve obmedzené. Desiate vozili za nami i do roboty. Mali taký zvláštny vozík s koňom a na ňom kanvice, v ktorých sa vozila čierna káva. Každý dostal kus čerstvej klobásky, maslo, chlieb. Okolo deviatej sme boli už hladní a akonáhle sa ozval hrkot a vozík sa blížil, tak sme si sadli pekne do chládka a tešili sa na jedlo. Po jedle sme si trochu oddýchli a znova do práce. Napoľudnie sa išlo domov, v kuchyni už na nás čakali s obedom. A keď sme sa oneskorili, obed sme aj tak vždy dostali. Večera bývala o ôsmej.

Veľa spomínam na prvého kirgizského chlapca, ktorého sme poznali. Menoval sa Ašir-Bek. Keď sme pricestovali na stanicu Pišpek, hneď sa okolo nás začal točiť. Často chodieval do kuchyne. Moja matka, ktorá tam varila, hovorila väčšinou len maďarsky a on od nej pochytil veľa maďarských slov. Neskôršie sa Ašir-Bek v Interhelpe vyučil. Ale to bolo veľmi vzácné, keď Kirgiz vedel trochu hovoriť maďarsky. Ašir-Bek dopadol vo

vojne nešťastne, bol ťažko ranený a mal na nohe protézu. Vrátil sa k nám do Interhelpa, znova nás často navštevoval a spomínal na začiatky v Interhelpe.

Pracovala som v Interhelpe na rôznych úsekoch. Keď boli vybudované dielne, pracovala som v obuvníckej dielni, robila som odevy. To už bolo ľahšie. Pracovala som tiež v Komsomole, v organizácii žien, v Červenom kríži.

Môj otec, elektrikár Ondrej Pálinkáš, patrila medzi najobetavejších pracovníkov a funkcionárov Interhelpa. I on bol medzi niekoľkými interhelpovcami, ktorí boli v období kultu osobnosti nezákonne a bez previnenia zatknutí. Otec sa z väzenia už nevrátil.

Prežila som v Interhelpe ťažké chvíle a veľa namáhavej práce, ale viem, že naše obete neboli márne. Napriek tomu, že my, interhelpovci, sme neboli jedinými priekopníkmi socializmu v sovietskom Kirgizsku, bol prínos Interhelpa skutočne veľký. My všetci, ktorí žijeme dnes v Československu, sme hrdí na to, že sovietski súdruhovia v Kirgizsku na nás dodnes s úctou spomínajú.

Elena Palúchová - Pálinkášová
Narodená 19. 3. 1910 v Budapešti. Po-
byt v Interhelpe v rokoch 1925—1951.
Pracovala v tehelni a obuvníckej dielni.
Býva v Banskej Bystrici.

3.

Výzva komunistickej internacionály, aby robotníci z kapitalistických krajín pomohli výstavbe sovietskeho Ruska, mala v Československu veľkú odozvu. Vedeli sme, ako je sovietska krajina občianskou vojnou a zahraničnou intervenciou zničená a ako túto pomoc potrebuje, pretože od buržoázie a vlád kapitalistických krajín mohla očakávať iba to zlé a najhoršie. Keď sa výzva objavila i v našich robotníckych novinách, bola medzi nami komunistami veľká snaha skutočne dajako prispieť. Organizovanie družstva Interhelpa bolo vítanou príležitosťou, že sa môžeme aspoň kúskom svojej práce na tejto veci podieľať.

Pochádzam z robotníckej rodiny. Keď som sa o výzve na pomoc sovietskemu Rusku a o organizovaní družstva Interhempa do počul, mal som niečo cez dvadsať rokov. Do družstva som sa teda prihlásil. Nemal som dosť finančných prostriedkov na zaplatenie členského podielu, takže sa mi nepodarilo odcestovať s prvým transportom. Pripravoval som sa na odchod druhého transportu a tiež som s ním odcestoval spoločne s mnohými mladými, slobodnými súdruhmi do Sovietskeho zväzu, do vzdialeného Kirgizska.

Naša konečná stanica Pišpek-Frunze bola i konečnou stanicou celej trate, vlak už ďalej nešiel. Boli sme prekvapení, do akej pustatiny sme sa dostali. Pri stanici iba pár drevených domčekov, žiadne mesto. Víтали nás, samozrejme, naši z prvého transportu, ale i sovietski súdruhovia, zvlášť železničiari. Na druhý deň sme už išli do práce. Jednou z najväčších ťažkostí boli byty. Mnohí z nás mladých sa ubytovali v neďalekej dedine Dunganke, ďalší slobodní si vykopali zemľanky.

Všetci boli zaradení do práce podľa svojho remesla. Ja ako truhlár som bol pridelený do truhlárskej dielne. V práci som mal smutný zážitok: mojou prvou úlohou bolo zhotoviť truhly pre našich zomretých súdruhov. Naši ľudia neboli zvyknutí na kirgizské podnebie, a keď sa objavili niektoré epidémie a malária, prišlo u novoprichodiacich k úmrtiam.

Ale spoločne sa i tieto najťažšie veci prekonali. Dobré, že s nami bol na začiatku i učiteľ Peter Jilemnický. Večer mával osvetové prednášky medzi naším osadenstvom. Bola to veľká pomoc, ľudia si zvykali a všetko pomaličky prichádzalo do svojich koľají.

Prvú väčšiu prácu, ktorú sme v dielni robili, bolo zariadenie ambulancie na Dunganke. Potom prišla zákazka pre štátnu banku, takže sme hneď od prvých dní po príchode pomáhali sovietskej kirgizskej vláde.

V truhlárskej dielni bol vedúcim súdruh Kopeček. Nás truhárov bolo viac, napríklad súdruh Krátky, Štefan Kováčik, ktorého potom po Kopečkovi vymenovali za vedúceho dielne. Ťažkosti boli s materiálom, klady sa museli dovážať

traktorom zďaleka. Znamenalo to vždy tri dni cesty tam a tri dni naspäť. Na vlastnom gátri — rámovej pile, sme si drevo spracovávali. Mali sme aj tesára, naozaj všetky oddelenia, ktoré k nášmu remeslu patria.

V truhlárskej dielni zo začiatku boli ťažkosti, ktoré mali aj v zámočníckej dielni a v iných oddeleniach. Tehly sme robili sami, tesári pripravovali stavbu, betonovalo sa. Jedna budova po druhej sa dvíhala zo základov. Súčasne prebiehali prípravné práce výstavby textilky. Ako ľudia videli, že práca ide dopredu, že stavby vyrastajú zo základov, hneď bola lepšia nálada.

Bolo medzi nami mnoho výborných ľudí, dobrých komunistov, schopných kvalifikovaných odborníkov a šikovných organizátorov. Vďaka nim sa podarilo vybudovať na dobrej úrovni postupne všetky pôvodne plánované podniky Interhempa i bez inžinierov a architektov. Naši robotníci mali nielen šikovné ruky, ale aj schopné hlavy.

Spočiatku sme boli všetci ako jedna veľká rodina, kolektív, bolo to dobré. Neskôr, keď sa situácia zlepšovala, spolupráca vo vnútri osadenstva už vždy tak dobrá nebola. Vznikali určité nedorozumenia, pretože jeden dostal vyšší plat, druhý zase menší. Vyskytli sa aj iné nedostatky, ktoré však rýchly postup Interhempa — jeho ďalšiu výstavbu nemohli zabrzdiť.

Vybudovali sme veľký koželužný závod, lebo v Kirgizsku bolo veľa surovín, takže pre takú výrobu boli dobré podmienky. Aj textilku sme dokončili. Keď sme ju uvádzali do prevádzky, bola v Interhelpe veľká slávnosť; a nielen v Interhelpe, ale v celom Frunze. Veď to bola vlastne prvá väčšia, na svoju dobu pomerne moderná fabrika v Kirgizsku. Družstvo obrábalo veľké pozemky pôdy, družstevní poľnohospodári dobre hospodárili a zásobovali nás potravinami. Za pár rokov bol náš život už celkom iný, ako keď sme prišli.

V tejto dobe niektorí súdruhovia odchádzali pracovať na iné miesta v Sovietskom zväze. Aj ja som o to požiadal a povolili mi to. Tam som sa stretol so súdruhom Jilemnickým, ktorý tam vyučo-

val v dedine Pavlovce, kde žilo veľa Čechoslovákov. V Rostove, kam som sa vrátil a oženil, som pracoval v Selmašstroji, vo veľkom závode na poľnohospodárske stroje. Z Interhelpa som dostal telegram, aby som sa vrátil. Dostal som aj nový byt blízko textilky. Narodil sa nám vtedy syn. V Interhelpe bol celkom iný život, než v ťažkých začiatkoch. Hlavné závody a dielne už dobre a naplno pracovali — textilka, koželužň, mechanický závod, truhlárska dielňa. Aj zásobovanie bolo dobré. V tých rokoch sa nám narodil ešte druhý a potom aj tretí syn: všetci sú teraz kirgizskí rodáci.

Z pracovníkov Interhelpa si spomínam na súdruha Dalmonega. Bol z Hlohovca a pricestoval tiež s druhým transportom. Bol truhlár ako ja a spočiatku bol vedúcim truhlárskej dielne. Ukázalo sa, že je to schopný a rozumný pracovník, preto ho zvolili za vedúceho celého družstva. Vyznal sa v svojej práci, dobre riadil družstvo. Bol to človek, na ktorého sa interhelpovci mohli spoľahnúť.

Zo starších súdruhov, ktorí boli vo vedení družstva, si zaslúži aspoň zmienku výborný súdruh Švolík, ktorý bol niekoľko rokov predsedom a tajomníkom straníckej organizácie družstva a to v ťažkých rokoch, keď sme všetko iba budovali. Z vtedajších mladých súdruhov by som sa zmienil o Karolovi Šulcovi, boli tu aj súdruhovia Vrdlovec, Viktor Šmíd a ďalší. Niektorí potom boli povolani na zodpovedné funkcie, napr. súdruh Alois Málek, vedúci krajčírskkej dielne, sa stal neskôr po vojne v Československu ministrom spotrebného priemyslu. Z mladých pracovníkov družstva išli mnohí študovať, Vincenc Tišliar, Edo Málek, Bisкуп, Fabó, Peringer a iní.

Istý čas som ako slobodný býval spoločne s Janom Osohom, dokonca sme spávali na jednej posteli. Často večer pred spaním rozprával, ako bolo vždy jeho snom študovať a ako rád by študoval práve tu, v Sovietskom zväze. Súdruh Osoha pricestoval s prvým transportom, bol vyučený mlynár, ale toto svoje remeslo nemohol tu dobre uplatniť. Pracoval horlivo a poctivo všade, kde bolo treba. Istý čas pomáhal vyučovať interhelpovské deti, pokiaľ ešte nebola postavená škola. Mal

to nešťastie, že aj jeho postihla malária, choroba, ktorú sme z domova nepoznali a na ktorú tu trpelo toľko našich ľudí. Mnoho tou chorobou skúsil. Nevieť prečo, ale ja som bol jeden z mála, ktorí maláriu nedostali. Nakoniec aj súdruhovi Osohovi sa pranie splnilo a šiel študovať na vysokú politickú školu v Taškente a neskôr aj v Moskve. Stretol som sa s ním znova až v roku 1939 na Slovensku.

Mesto Frunze, predtým Pišpek, bolo v dobe, keď sme tam prišli, veľmi vzdialené od podoby moderného mesta. Neboli tam školy, neboli lekári. Naším súdruhom z prvého transportu lekárska pomoc veľmi chýbala, straty na životoch boli bolestné a choroby — malária, epidémia — veľmi nebezpečné. Preto s druhým transportom pricestovali dvaja lekári. Neostali však dlho u nás, odišli pracovať do mestskej nemocnice. Nám dali jedného ruského felčiara, ktorý našich interhelpákov ošetroval.

Keby som mal opísať tú časť mesta, kde som spočiatku býval, Dunganku, kde bývali hlavne Dungani, ľudia podobní Číňanom, nebol by to vábny obraz: žiadne cesty, plno prachu, špinavé potoky, špina a odpadky, ba aj zdochliny psov... To Kirgizi, i keď boli poväčšine ešte kočovníci, žili vo svojich jurtách v čistejších a zdravších podmienkach, ale mali zase všelijaké, pre nás divné zvyky, hlavne svoje mnohoženstvo.

Bolo našou povinnosťou, ktorú nám ako mládežníkom a komunistom často pripomínali súdruhovia z miestnych sovietskych orgánov, nadviazať priateľské styky s miestnym obyvateľstvom. To nebola len vec zábavy a zvedavosti, ale vážna politická a kultúrna úloha. Mý mladí sme nepracovali iba osem hodín, ale hlavne zo začiatku ďaleko viac, dvanásť aj viac hodín, takže sme toho mohli mať za ten deň dosť a dosť. Ale potom sme sa často zobrali, vzali harmoniky a išli do dediny. Bolo to zaujímavé i pre nich, keď sme prišli s harmonikou, zobrali pekné dievča do tanca, všetci sa dívali so záujmom na nás, pretože tam to tak zvykom nebolo. Najrýchlejšie sme sa dohodovorili s miestnou ruskou mládežou. Boli veselí ako my, aj oni radi tancovali, ale tancovali spoločne, v kruhu. Naše novosti sa im celkom

páčili. My sme tancovali s ich dievčatami, oni zase s našimi a tak sme nadväzovali priateľstvá.

Ale našou hlavnou úlohou bolo nadviazať priateľstvo s Kirgizmi, s tými však bolo pre nás ťažké sa dohovoriť. Bolo to všelijaké; niekedy sme si pomáhali aj rukami, ako keby sme boli nemí. Dokonca s Dungancami alebo Tatármi by to bolo snáď lepšie.

Voľných chvíľ nebolo veľa, ale záujmov a možností o to viac. My, komunisti, sme navštevovali stranícku školu, prešli sme kurzom o výstavbe strany. Poznatky z tohto školenia mi potom slúžili po celý život, i po návrate do Československa. Bola možnosť i športovať, chodili sme na lov, iní zase boli divadelníci. Mňa najviac zaujímalo chodiť medzi miestnych ľudí, posediť, porozprávať sa, zoznámiť sa s tým, ako žijú. Každý mladý človek sa jednoducho zaujímal o niečo iné. Mládežnícky kolektív v Interhelpe bol doopravdy dobrý a družný.

V roku 1933 som s manželkou podal žiadosť o návrat do Československa. Vedenie družstva i sovietske úrady nám to umožnili. Už pri príchode na stanicu sa o mňa zaujímali žandári. Hneď bolo okolo veľa ľudí, tak ma zobrali a vyšetrovali, že vraj robím propagandu. Dlhú dobu som bol bez práce, potom som dostal zamestnanie ako truhlár. V straníckej práci som neochaboval a to nebolo úradom vhod. Znovu ma zaistili, i manželku vyšetrovali, ale nemohli mi nič dokázať a preto ma prepustili. V bánovskom okrese som stranícky pracoval až do jesene 1939, keď strana prešla do ilegality. Hrozilo mi, že ma zatknú. V tej dobe som sa v Trenčíne zišiel so starým známym z Interhelpe, súdruhom Jánom Osohom. Pracoval vtedy už ako člen ilegálneho vedenia KSS. Umožnil mi cez súdruhov v Novom Meste ilegálny pobyt v Čachticiach. Neskôršie som sa potom pod ilegálnym menom skrýval v Piešťanoch. Amnestia, ktorá sa vzťahovala aj na mňa, mi umožnila návrat domov. So súdruhom Osohom som potom už priamy kontakt nemal, ale podieľal som sa na príprave partizánskej činnosti v Novákoch a potom na povstaní v Bánovciach, ale to už je iná kapitola.

Keby sme brali dielo, ktoré po sebe

zanechali interhelpovci, v meradle celého Sovietskeho zväzu, bola by to kvapka v mori. Ale v Kirgizsku, kde začiatkom dvadsiatych rokov nebolo vlastne nič, žiadny priemysel, školy, lekári, pretože Kirgizi boli poväčšine ešte kočujúci národ, v Kirgizsku je dielo Interhelpe významné a dodnes oceňované. My, ktorí sme tam boli, dnes počujeme a čítame v novinách, čo je všetko vybudované v Kirgizsku, aké je Frunze obrovské a krásne mesto, aké má závody, cesty, letisko... Kto si to dokázal predstaviť pred päťdesiatimi rokmi? Máme z toho radosť predovšetkým my, ktorí sme v pustej stepi toto veľké dielo začínali.

Myslím, že naša verejnosť o Interhelpe a diele, ktoré československí robotníci v ďalekom Kirgizsku vykonali, by sa mala dozvedieť viac. O to by sme sa mali pričiniť predovšetkým i my interhelpovci, ktorí doteraz žijeme a máme tieto udalosti stále v živej pamäti.

Štefan Škultéty

Narodený 22. 3. 1903 v Žiline. Pobyt v Interhelpe v r. 1926—1933. Pracoval ako truhlár v továrni na nábytok. Býva v Trenčíne.

4.

Do Interhelpe som prišla ako malé dieťa, mala som sotva tri roky, takže sa na začiatky vôbec nepamätám. Pamätám sa až na svoje školské roky, na školu, detské ihriská.

Rodičia sa mi mohli málo venovať, boli obidvaja nielen zamestnaní, ale ako členovia komunistickej strany boli i verejne činní. Najviac sa o mňa starala najstaršia sestra Karola; dbala o moje učenie v škole, chodila na rodičovské združenie (školský soviety), za to všetko som jej dodnes povďačná.

Ja som už chodila do novej školy, ktorú postavili brigádnický družstevníci z Interhelpe. Mala som školu veľmi blízko, cez cestu. Cez každú prestávku som mohla zabehnúť domov. V tejto škole som vychodila sedem tried, ôsmu až desiatu triedu.

du už v meste Frunze, v Adbašenskej ulici. A to bola nová škola.

V roku 1940 sa naplnila moja túžba, začala som študovať na vysokej škole — lekárskom inštitúte. Bola to prvá vysoká škola vo Frunze. V roku 1941, keď vypukla vojna, do Frunze evakuovala lekárska fakulta z Charkova. Prišli veľmi dobrí odborníci, lekári, profesori a tí nás potom viedli až do promócie.

Dobre sa pamätám na tú nedeľu, keď začala vojna. Sedeli sme všetci doma pri stole. Bol nádherný deň. Vtedy sa nám už žilo dobre. Všetko bolo pripravené k sviatočnému obedu, i zákusky... Naraz sa z rozhlasu ozval hlas známeho hlásateľa Levitana:

„Vnimanie, vnimanie!!!“ To sme už vedeli, že sa niečo deje. Levitan vždy prehovoril v rozhlase, keď sa dialo niečo významného. Ohlásil, že začala vojna. Bola to pre nás strašná rana. Začali sme plakať, lebo sme vedeli, čo príde, že bude veľmi zle, veľmi zle. Spolu so sovietskymi ľuďmi sme už skutočne pekne a dobre žili, a teraz vojna všetko zvrátila. Je pravda, že sme boli ušetrení utrpenia, ktoré prináša strelanie a boj na fronte, to sa do nášho kraja nedostalo. Ale vojna pohltila všetko. Úroda išla na front, nám zostávalo tristo gramov chleba na deň. Študovala som za vojny za veľmi ťažkých podmienok. Lekárov nebolo, bolo treba čo najrýchlejšie doštudovať. Učili sme sa skutočne od rána do večera, desať hodín denne. Do školy som chodila pešo, denne tých päť-šesť kilometrov tam i späť. Mala som priateľku, s ktorou som sa kamarátila od šiestej triedy. Nebola z Interhempa, ale z vedľajšej dediny, z mäsokombinátu. Spolu sme chodili pešo do školy. Ráno sme odchádzali, večer okolo siedmej sme sa vracali. Keby mi matka nebola dávala každý deň kus chleba zo svojho, neviem, ako by som to v nedostatku jedla bola vôbec vydržala...

Za takýchto podmienok som teda študovala. A nielen ja. Na fronte bol veľký nedostatok lekárov a tam išlo o životy a zdravie našich ľudí. Ešte predtým, ako som urobila poslednú štátnicu z terapie, zavolali ma na rozmiestňovaciu komisiu. Povedali mi, že pôjdem na front. A že si môžem vybrať, či chcem ísť k česko-

slovenskému vojsku, alebo k sovietskej armáde. Povedala som, aby rozhodli, kde to viac treba. Štúdium som ukončila 30. júna 1941 promóciou a už 7. júla som odchádzala na front.

Priznám sa, že som na front odchádzala so zmiešanými pocitmi. Ako veľmi mladá lekárka, sotva 21-ročná som odchádzala do veľmi ťažkých podmienok bez akejkoľvek praxe, bez skúseností. Ani som dosť dobre nevedela, čo ma tam očakáva, s čím sa tam stretnem. Bola som rada, že pomôžem zmierniť bolesť a utrpenie našim bojujúcim ľuďom, že snáď niektorým i život zachránim. A bola som pritom veľmi vyčerpaná, jednak psychicky po veľkom nápore urýchleného intenzívneho štúdia, jednak telesne po dlhých mesiacoch nedostatku jedla a hladu. Keď som unavená sedela vo vlaku, ktorý ma odvážal na front, myslela som i na to, že tam na fronte sa snáď konečne i dosýta najem...

Do Moskvy som prišla normálnym rýchlikom a tam som dostala rozkaz na prvý leningradský front. V Nevele ma prideliť k prvému pobaltskému frontu. Bola som v 1. baltskej armáde, v nemocnici ranených č. 706 po celú dobu od začiatku až do konca. Bolo to veľmi blízko frontu; naša nemocnica bola rozdelená, k nám posielali ranených rovno z frontu.

Všetky operačné zákroky, ktoré bolo treba urobiť neodkladne, sme robili v našej nemocnici. Ťažko ranených sme evakuovali do tylu. V našej nemocnici zostávali len tí ranení, ktorí za mesiac alebo šesť týždňov sa mohli uzdraviť a mohli ich poslať späť k ich jednotkám. V tejto nemocnici som bola až do konca vojny. Keď vojna skončila, boli sme v Litve.

Keď som sa vrátila z frontu, začala som pracovať v poliklinike ako obvodná lekárka, neskôršie ako odborná lekárka. Veľa sme bojovali proti malárii. U nás si málokto vie predstaviť túto zákernú nemoc. Prenášajú ju komári, ktorých tam bolo strašne moc. Pamätám sa, že na maláriu trpel otec, matka, sestra a jej deti. I ja som ju dostala ešte ako malé dieťa v čase, keď sme ešte nemali dom a bývali sme v takých šiatroch bez strechy. Boli tam nahádzané periny a keď som dostala záchvat zimnice, vrhla som sa do tých perín. Najprv mnou triasla zimnica, po-

tom zase vysoká horúčka a to bolo veľmi zlé. Snáď práve preto, že som moc skúsila, chcela som študovať medicínu a bojovať ako lekárka proti malárii.

Náš boj proti malárii začal v sovietskom Kirgizsku najmä po vojne. Bol to boj proti komárom. Za naším závozom, pod horami, za železnicou boli obrovské bažiny. Tu sa komári rozmnožovali. Pomocou lietadiel rozprašoval sa ničivý prach na komáre. Keď som z Frunze roku 1950 odchádzala, boli už len ojedinelé prípady malárie. Ako lekárka som mohla dobre sledovať, ako prípadov malárie ubúdalo. Nedávno u nás bola na návšteve jedna lekárka z Frunze. Rozprávala, že sa už ani nepamätá na nejaký nový, čerstvý prípad malárie. Takto bola táto zákerná choroba v sovietskom Kirgizsku likvidovaná.

Vo Frunze som nepracovala dlho. Keď potrebovali závodného lekára v bývalom závode Interhelpe, ktorý vybudovali i moji rodičia, prihlásila som sa tam. Bola som závodnou lekárkou štyri roky. Chlapci a dievčatá, ktorí kedysi boli moji spolužiaci, už vyrástli, a mnohí z nich tu boli i zamestnaní. Niektorí pracujú v závode podnes. Od roku 1950 som pracovala ako obvodná lekárka v Krasnodare.

Za tieto roky, čo som dospievala a študovala, prekonalo zdravotníctvo vo Frunze veľký rozvoj. Prvú ambulanciu v Interhelpe si vybudovali naši sami. Lekár tam nebol, pamätám sa len na felčiara. Ako felčiar tam pracovala súdružka Pálinkášová. V meste Frunze bola jedna veľká poliklinika. Jej budovu tiež stavali interhelpovci. Tam som chodievala na odborné vyšetrenie. To bola poliklinika č. 1. Neskôršie postavili v našom proletárskom rajóne polikliniku č. 2. Práve tu som bola zamestnaná po návrate z frontu.

Okrem toho bola už v tejto dobe vybudovaná poliklinika i v našom interhelpovskom závode. Tam som pochopiteľne nepracovala sama. Bol tam zubný lekár, gynekológ, a ostatní odborní lekári, sestričky, felčiari a mali sme aj svoje rehabilitačné stredisko. Počula som, že v našom interhelpovskom parku J. Fučíka vybudovali v posledných rokoch polikliniku s niektorými odbornými oddeleniami.

Tak to vyzeralo po vojne, pokiaľ som

vo Frunze pracovala. Od tej doby ubehlo už tridsaťpäť rokov. Za tieto roky sa mesto Frunze zmenilo tak, že by som sa tam dnes už ťažko vyzнала.

MUDr. Erna Marková-Štullerová

Narodená 20. 1. 1923 v Trenčíne. Pobyť v Interhelpe v rokoch 1926—1950. Tu chodila do školy, absolvovala Lekársky inštitút vo Frunze. V rokoch 1944—1946 pôsobila ako lekárka v Červenej armáde a potom opäť vo Frunze. Býva v Banskej Bystrici.

5.

Pochádzam z robotníckej rodiny. Keď si spomínam na svoje detstvo, nič dobrého som nezažil. Otec pracoval pri železnici, matka bola v domácnosti. Od svojich dvanástich rokov som slúžil u sedliakov. Za celých tých osem rokov služby som nepoznal, čo je to spať v miestnosti, vždy som spával v maštali s dobytkom.

Keď som poznal, že iba komunistická strana naozaj bojuje za lepšiu budúcnosť pracujúcich, stal som sa v roku 1924 jedným zo zakladajúcich členov organizácie KSČ v Kochanovciach. Bolo nás šesť členov, traja Pavlíkovci, dvaja Surovskí a ešte jeden súdruh. Zvolili ma za predsedu. Zatiaľ čo sa niektorí za svoje členstvo v komunistickej strane pred druhými ľuďmi hanbili, ja som odoberal tri Pravdy chudoby a rozdával som ich.

Keď som sa koncom roku 1924 dozvedel, že sa organizuje robotnícke družstvo Interhelpe, ktoré cestuje do Sovietskeho zväzu, prihlásil som sa za člena. V tej dobe som sa tiež oženil. Mali sme odcestovať v roku 1925 s prvým transportom, ale z dajakých dôvodov sa to pretiahlo a odchádzali sme až v polovici nasledujúceho roku.

Čo ma viedlo k tomu, že som sa prihlásil do tohto družstva? U nás na Slovensku bola veľká nezamestnanosť. Pracoval som ako sezónny robotník iba dva až tri mesiace do roka. Keď išiel okolo nás traťový majster, vždy som čakal, že mi ide oznámiť, že ma vyhodili z práce. Keď dávali

nezamestnaným podpory, pýtali sa ma na okrese v Trenčíne, kde bývam. Keď som im povedal, že v Kochanovciach, tak mi povedali, že na dedinu žiadne podpory nedávajú.

Do Sovietskeho zväzu sme odišli s druhým transportom v roku 1926. Ani tam sme nemali na ružiach ustlaté, všetko sme budovali od základu. Prvú zimu sme bývali v dome, kde neboli ani dvere, ani okná. A to s malým dieťaťom, ktorému boli tri mesiace. Boli sme však presvedčení, že sa časom všetko zlepši.

Začal som pracovať na pozemku Interhelpa ako poľnohospodársky robotník. Tu sme po prvý raz v Kirgizsku začali pestovať cukrovú repu a napriek vetkým ťažkostiam sme dosiahli dobrú úrodu. Keď bola v prevádzke textilná továreň, pracoval som tam ako tkáč a neskôr ako vedúci skladu. Absolvoval som dvojmesačný robotnícky kurz a neskôr ma zvolili za predsedu dlhšej straníckej organizácie v továrni. Keď sa ukázalo, že nemáme pracovníka, ktorý by upravoval farby, poslali ma na 15-mesačné školenie do mesta Maršanek. Po návrate som pracoval ako farbiarsky majster a potom i ako vedúci úpravne a farbiarne až do roku 1938.

Súčasne som nepretržite pracoval v straníckych i verejných funkciách. Súdruhovia sa postarali, aby som sa vzdelával i pre túto prácu. Absolvoval som kurz propagandistiky, v rokoch 1933—1934 dvojročnú večernú komunistickú univerzitu. V roku 1938—1940 som bol zvolený za tajomníka družstva, neskôr i do obvodného výboru strany v našom tzv. proletárskom rajóne, kde Interhelpo vo Frunze patrilo.

Všetko toto školenie a vzdelanie mi pomohlo k tomu, že som dôkladnejšie pochopil zásady politiky bolševickej strany a mohol som ich uplatňovať na svojom pracovisku. Takto sme mohli dôslednejšie plniť uznesenia ústredných i miestnych straníckych orgánov a to nám pomáhalo, aby sa naše družstvo rozvíjalo a aby život nás, jeho členov, bol radostnejší a lepší.

V roku 1940 našu družstevnú textilnú továreň preradili pod vedenie kirgizského ministerstva textilného priemyslu a stala sa štátnym podnikom. Prirodzene, že to-

muto kroku predchádzalo príslušné vysvetlenie a súhlas členskej schôdze družstevníkov. Už predtým som prešiel kurzom pre vedúcich pracovníkov priemyselných družstiev a tak som bol poverený funkciou námestníka riaditeľa a krátku dobu som zastával i funkciu riaditeľa. Zároveň som bol zvolený za predsedu straníckej organizácie v továrni.

V roku 1942 som sa dobrovoľne prihlásil do československej vojenskej jednotky v Sovietskom zväze. Pre telesnú vadu som nebol odvedený a vrátil som sa späť do továrne a začal pracovať ako vedúci pomocného hospodárstva. V roku 1944 som sa znovu hlásil dobrovoľne do československého armádneho zboru. Bol som konečne odvedený v Černoviciach-Sadagure. S našou armádou som prišiel v roku 1945 až do Československa.

Po vojne som dostal dovolenku, aby som sa po devätnástich rokoch pozrel do svojho rodného kraja. Rodina mojej ženy i mojich známych ma prosili, aby som už v Československu zostal a tiež priviedol svoju rodinu domov. Bol som presvedčený, že Československo sa i po oslobodení Červenou armádou bude rozvíjať na socialistickom základe. Veď ja a moji druhovia sme nebojovali len proti fašizmu, ale tiež proti vlastnej buržoázii a za to, aby už v Československu nebol kapitalizmus.

Získal som pre seba a svoju rodinu opäť štátne občianstvo a v novembri 1945 som bol prepustený z armády. Najprv som pracoval v trenčianskej textilke Merine vo farbiarni a po roku som nastúpil na okresnú odborovú radu ako vedúci tajomník. Odborovej práci som sa venoval veľa rokov až do môjho odchodu do dôchodku v roku 1960. Bol som i delegátom na februárovom zjazde závodných rád v roku 1948 a pracoval sústavne i v straníckych funkciách, niekoľko rokov i ako člen predsedníctva okresného výboru.

Som hrdý na to, že som sa so svojou ženou podieľal na výstavbe socializmu v sovietskom Kirgizsku. Pracovali sme vždy spolu, v našej textilke dokonca dlho na jednom stroji, ona na jednu smenu, ja na druhú. Náš najstarší syn, ktorý mal tri mesiace, keď sme prišli do Frunze, mohol za vojny vyštudovať vysokú školu

a dnes pracuje v Sovietskom zväze v povolání, ktoré vykonáva iba málo našich ľudí — ako námorný kapitán. Druhé moje dve deti žijú a pracujú s nami v Československu. A som hrdý i na to, že som sa podieľal na oslobodení Československa od fašizmu, na víťazstve robotníckej triedy a víťaznej výstavbe socializmu vo svojej vlasti. Ako sa zmenilo Kirgizsko — a o to sa družstvo Interhelpo veľa pričínilo — v kvitnúcu, modernú sovietskú republiku, rozkvitla v rokoch socialistickej výstavby i moja vlasť — Československo. Doba biedy a nezamestnanosti, ktorá tak

ťažko poznamenala celú moju mladosť, patrí nenávratne minulosti.

Ján Pavlík

Narodený 16. 4. 1902 v Kochanovciach, okr. Trenčín. Pobyť v Interhelpe v rokoch 1926—1944. Pracoval v poľnohospodárskom podniku, v textilke, ako tajomník straníckej organizácie Interhelpa. V rokoch 1944—1945 bol príslušníkom 1. čs. armádneho zboru v ZSSR. Zomrel v r. 1974 v Trenčíne.

ИНТЕРГЕЛЬПО В СВЕТЕ ВОСПОМИНАНИЙ

Резюме

Автор введения к воспоминаниям, написанным Павлом Поллаком среди живущих участников Интергельпо в начале семьдесятых лет, обращает внимание на более широкие отношения, прежде всего на современный тренд историографии с ориентировкой на так наз. «устную историю». Она оценивает воспоминания с точки зрения фольклористики и относит их к типу мемуаров. Автор обращает внимание на книгу словацкого писателя Петра Йилемницкого *Компас в нас* (1937). Обширный заключительный рассказ этого произведения, хотя мы имеем дело с художественной стилиза-

цией, совпадает в основном с воспоминаниями членов Интергельпо, прежде всего с рассказыванием самого важного рассказчика Палуха; писатель Йилемницкий изменил его подлинную фамилию Войтех Палух и сделал его одним из главных лиц в своем поэтическом репортаже. Журнально возможно было опубликовать лишь несколько отрывков в сегодняшней статье; относительно значения записей, хотя и сделанных с точки зрения историка, а не фольклориста, кажется необходимым опубликовать все тексты в отдельной публикации самостоятельно.

INTERHELPO IN THE LIGHT OF REMEMBRANCES

Summary

The author of the introduction to remembrances, which were recorded among living participants of Interhelpo by Pavel Pollák at the beginning of seventies, calls attention to wider links, particularly to the recent trend of historiography oriented to the so-called "oral history". She evaluates these memories from the aspect of folkloristics and includes them among memoirs. She turns attention to the book of the Slovak writer Peter Jilemnický called *Kompas v nás* (1937). The extensive concluding story of this book, even if one has to do with artistic stylization,

corresponds to the memories of the members of Interhelpo in basic facts, particularly to the narration of the most important informant — Vojtech Palúch; his actual name Vojtech Palúch was changed by P. Jilemnický and he became one of the main characters of this poetic story. It was possible to present in journal only some examples; however, the importance of these records, even if being made from the aspects of a historian and not a folklorist, would require the publication of all texts in a separate book.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 35, 1987, číslo 4

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Peter Slavkovský, CSc., PhDr. Vie-
ra Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1987

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук

Год издания 35, 1987 № 4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Кlemen-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 35, 1987, Nr. 4. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 35, 1987, No. 4

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 35, 1987, No. 4

Parait quatre fois par an, Editions de
VEDA, maison d'édition de l'Académie slo-
vaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Perio-
dical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Index 49616

ТАВШИНЪ БОРЬБѢ
ДА МИРЪ И БЛАГОУСПЕХЪ